

TÜRÜK

2023, Yıl/Year: 11, Sayı/Issue: 32, ISSN: 2147-8872

TÜRÜK Uluslararası Dil, Edebiyat ve Halkbilimi Araştırmaları Dergisi
TURUK International Language, Literature and Folklore Researches Journal

Geliş Tarihi / Date of Received: 26.01.2023

Kabul Tarihi / Date of Accepted: 17.03.2023

Sayfa / Page: 43-60

Research Article / Araştırma Makalesi

Yazar / Writer:

Dr. Öğr. Üyesi Muzaffer KILIÇ

Kırklareli Üniversitesi, İlahiyat Fakültesi, İslam Tarihi ve Sanatları Bölümü
muzafferkilic@klu.edu.tr

SİVAS FOLKLORUNA DAİR MANZUM BİR HALK FIKRASI:

SİVASLI EDİB'İN HEKİMNÂME'Sİ

Öz

Güldürü amacı taşıyan latife ve fıkra gibi anlatılar, sözlü ve yazılı kültürde zengin bir literatüre sahiptir. Bu mizahî anlatıların çoğu tahkiyevî tarzda mensur hâlde kaleme alınmışken bir kısmı manzum bir şekilde yorumlanmıştır. Osmanlı döneminde manzum şekilde yazılan fıkralardan biri de Sivashlı Edib'in varlığı bilinmeyen *Hekîmnâme*'sidir. Eserin eldeki yegâne nüshası müellif hattı olup Ankara Üniversitesi Dil Tarih Coğrafya Fakültesi Kütüphanesi İsmail Saib I 1846 numarada yer almaktadır.

Sade bir Türkçe ile kaleme alınan 144 beyitlik bu manzum fıkra, mesnevi nazım şekliyle kaleme alınmıştır. Eser, şarap düşkünü bir Rind'in âşık olduğu Ermeni Hekim'e kavuşmak için oynadığı hileli oyunu konu edinmektedir. Mukaddime olarak adlandırabileceğimiz 4 beyitlik kısa bir giriş bulunan eserde; önce Ermeni Hekim ile Rind'in hâlleri uzunca tasvir edilir, ardından Rind'in Hekim'le muhaveresi, Hekim'i elde etmek için yaptıkları ve ona kavuşma süreci anlatılır.

Bu çalışmada *Hekîmnâme* adlı varlığı bilinmeyen manzum fıkra ile müellifi Sivashlı Edib mevzu bahis edilmiştir. Giriş bölümünde kısaca fıkra ve letaif bahsine değinilmiştir. İlk bölümde eldeki verilerden hareketle *Hekîmnâme*'nin müellifi Sivashlı Edib'in hüviyetine dair yorumlarda bulunulmuştur. İkinci bölümde *Hekîmnâme*'nin bilinen tek nüshasının tanıtımı yapılarak dil ve üslup özellikleri ile imla hususiyetlerine değinilmiş,

ardından da eserin özetine yer verilmiştir. Son bölümde de incelenen eserin aslı Latinize bir hâlde sunulmuştur.

Anahtar Kelimeler: Sivaslı Edîb, Hekîmnâme, Manzum Fıkra, Latife, Mizah.

A FOLK HUMOR POEM FROM SIVAS FOLKLORE:

SIVASLI EDİB'S HEKIMNAME

Abstract

Humorous narratives such as latife and anecdotes have a rich literature in oral and written culture. While most of these humorous narratives were written in prose in a narrative style, some of them were interpreted in verse. One of the jokes written in verse during the Ottoman period is Sivaslı Edîb's unknown Hekîmnâme. The only available copy of the work is the author's own manuscript and is located in Ankara University Faculty of Language History Geography Library İsmail Saib I 1846.

Written in simple Turkish, this 144 couplets of poetic anecdote is written in the verse form of masnavi. The work is about the tricky game played by a wine-loving Rind in order to meet the Armenian Hekim, whom he is in love with. In the work, which has a short introduction of four couplets, which we can call preface; first, the states of the Armenian Hekim and Rind are described at length, then Rind's conversation with Hekim, his actions to obtain Hekim and the process of reuniting with him are described.

In this study, the unknown poetic anecdote called Hekîmnâme and its author Sivaslı Edîb are discussed. In the introduction, the joke and letaif genre are briefly mentioned. In the first chapter, based on the available data, comments are made on the identity of Sivaslı Edîb, the author of Hekimnâme. In the second part, the only known copy of Hekimnâme is introduced and its language, style and spelling features are mentioned, followed by a summary of the work. In the last part, the original of the work is presented in a Latinized form.

Keywords: Sivaslı Edîb, Hekîmnâme, Folk humor poem, Joke, Humor.

Giriş

Klasik Türk edebiyatında genellikle latife veya mülâtefe olarak adlandırılan güldürü amaçlı anlatılar bugün daha çok fıkra olarak bilinmektedir. Gerçekçi biçimde anlatılan ve hemen hepsi nükte yahut kıssadan hisse barındıran bu tür anlatıların ekseri; eğlence ve hiciv başta olmak üzere eğitim, eleştiri ve nasihat gibi işlevleri haizdir (Taç 2021: 341-349). Bu türden metinler genellikle anonimdir fakat müellifi bilinen fıkralar da bulunmaktadır. Osmanlı döneminde Zâtî (öl.953/1546) ve Tokatlı Kânî'nin (öl 1206/1792) *Letâif*, Lamiî Çelebi'nin (öl. 938/1532) ise *Letâifnâme* adıyla kaleme aldıkları eserler müellifi bilinen eserlere örnek gösterilebilir (Çavuşoğlu 1970: 1-51; 1977: 113-161; Çalışkan 2015: 414; Batislam 1997; 2013: 232).

Bu çalışmada mevzubahis edilecek *Hekimnâme* de müellifi bilinen eserlerdendir. *Hekimnâme*, Edîb mahlaslı Sivaslı bir şair tarafından mesnevi nazım şekliyle kaleme alınmıştır. Bilinen tek nüshası, Ankara Üniversitesi Dil Tarih Coğrafya Fakültesi yazmaları arasında olan bu manzum fıkrada, mahlas dışında müellifin hüviyeti ile ilgili bir kayda rastlanmaz. Fakat nüshanın zahriyesindeki istishab kaydından hareketle hüviyeti meçhul müellifin, XIX. asırda yahut daha önceki bir dönemde yaşadığı söylenebilir.

Hekimnâme, içerik bakımından şimdilik benzerine tesadüf edilmeyen bir eserdir. Her ne kadar Osmanlı vakanüvislerinden Vâsîf Ahmed Efendi'nin (öl. 1806) aynı adla bir risalesi varsa da estetik bahsine yoğunlaşan bu eser, içerik bakımından Edîb'in eserinden oldukça farklıdır (İlgürel 2012: 535-537).¹ Klasik mesnevi bölümlerini barındırmayan bu manzum fıkra, halk tipi mesnevi özellikleri göstermektedir.

Diğer yandan *Hekimnâme*'nin asıl karakterlerinden birinin Hıristiyan bir Ermeni Hekim olması, fıkranın gerçek bir hikâye olma ihtimalini artırır. Nitekim Sivas, Bizans'tan beri Ermeni tebaanın yoğun bir şekilde yaşadığı Anadolu şehirlerinden biridir.² *Hekimnâme*; üslup, dil özellikleri ve yerel unsurlar açısından Zaîfî ile Bayburtlu Zihnî'nin *Sergüzeştname*'leriyle benzerlik gösterir.³ Fakat bu eserler içerik, kahramanların başından geçenler, konunun işleniş ve tür özellikleri bakımından daha gerçekçi ve mufassaldır.

XVIII. ve XIX. asır dil ve üslup özelliklerini barındıran bu manzum fıkra, Sivas yöresinin ağız ve telaffuz özelliklerini yansıtan kelimeler içermesi bakımından dikkat çekicidir. Nitekim şaşırtıcı bir son ile okuyucuyu güldürmeyi amaçlayan *Hekimnâme*, Sivas'ın mizah geleneğinin geçmişine ışık tutacak mahiyettedir.

1. Sivaslı Edîb'e Dair

Hekimnâme'nin başlığından anlaşıldığı üzere müellif, Edîb mahlaslı Sivaslı bir şairdir. Fıkrada şairin hüviyetini tespitte yönelik bir kayıt veya tarih bulunmamaktadır. Edebiyat tarihimizdeki Edîb mahlaslı şairler incelendiğinde Sivaslı olduğu bilinen tek şairin, XIX. asrın sonu ile XX. asrın ilk yarısında yaşamış olan Kazancızâde Emîn Edîb olduğu görülmektedir (öl. 1335/1919) (Yıldız 2003: 46-48; Aslanoğlu 2006: 1/284-297; Aşkun 1948: 192-221).⁴ Kazancızâde Emîn Edîb'in doğum tarihi 1857'dir. Fakat *Hekimnâme*'nin zahriyesindeki istishab kaydında, eserin 1261/1846 tarihinde Mîr Ahmed Abdurra'ûf'un eline geçtiği görülmekte, bu da eserin Kazancızâde'den önce telif olunduğunu göstermektedir.

Hekimnâme'nin Kazancızâde Edîb'e ait olmadığı anlaşılrsa da kaynaklarda XIX. asrın ilk yarısında yahut öncesinde yaşamış Edîb mahlaslı Sivaslı bir şaire tesadüf edilmemektedir. XVI. asır şairlerinden Kadızâde Edîbî ile XVII. asır şairlerinden Bakkalzâde Ali Edîb Efendi (öl. 1027/1617)

¹ Vâsîf Ahmed Efendi, *Hekimnâme-i Vâsîf Efendi*, İstanbul Üniversitesi Nadir Eserler Kütüphanesi Türkçe Yazmalar No:1670, 7 vr.

² Kemalettin Kuzucu, "Bizans'tan Günümüze Sivas Ermenileri", *Türkler ve Ermeniler: Tarih Boyunca Türk-Ermeni İlişkileri*, (Çevirim içi kaynak) <https://turksandarmenians.marmara.edu.tr/bizans-tan-gunumuze-sivas-ermenileri/> (Erişim: 14.01.2023).

³ Vildan Serdaroğlu Coşkun, *Zaîfî'nin Sergüzeştname'si: "Sergüzeştüm Güzel Hikayettür"*, İsam Yayınları, İstanbul 2013; Betül Demirayak Özsoy, *Sergüzeştname-i Zihnî (Bayburtlu Zihnî)*, Pamukkale Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Yüksek Lisans Tezi, Denizli 1997.

⁴ Kazancızâde olarak tanınan Mehmed Emin, 15 Aralık 1857'de Sivas Alibaba Mahallesi Kazancılar Sokağı'nda dünyaya gelmiş olup şiirlerinde Edîb mahlasını kullanmıştır.

gibi mahlas benzerliği bulunan şairlerle karşılaşılsa da bu şairlerin hem mahlasları hem de memleketleri farklıdır: Kadızâde Edîbî Rumelili, Bakkalzâde Ali Edîb Efendi ise Bursalıdır (Öztürk 2013: 418; Ördek: ‘Edîbî’ Teis).⁵ Bu nedenle söz konusu şairlerin *Hekîmnâme*’nin müellifi olamayacağı kesindir.

Eldeki malumattan hareketle *Hekîmnâme*’nin müellifinin kaynaklarda yer bulmamış bilinmeyen bir şair olduğu görülür. Sivaslı olduğu anlaşılan Edîb’in bilinen tek eseri *Hekîmnâme*’nin dil ve üslup özellikleri onun XVIII. veya XIX. asır şairi olduğunu gösterir. Edîb’in kaynaklara yansımamasının sebebi, asrında şairlik yönüyle tebarüz etmemiş olmasına hamledilebilir. Sivaslı Edîb’in varlığına dair eldeki tek işaret, şimdilik bu çalışmada tanıtılarak metin neşrini sunacağımız *Hekîmnâme* adlı manzum fıkradır.

2. Hekîmnâme

Hekîmnâme, mesnevi nazım şekli ve aruzun remel bahrinin “*fe ilâtün fe ilâtün fe ilün*” kalıbıyla kaleme alınmış olup 144 beyitten müteşekkildir. Beyit sayısının az olması, tek veznin kullanılması, kafiye ve vezin ihmalleri, klasik mesnevi bölümlerinin yer almaması ve tasannudan uzak sade bir dille kaleme alınması gibi hususiyetler eserin halk tipi mesnevi tarzında telif edildiğini gösterir (Çelebioğlu 1999: 45). Diğer taraftan dil, üslup ve muhteva açısından manzum bir halk hikâyesi olduğu anlaşılan bu mesnevi, metinde de vurgulandığı üzere bir fıkradır: *Başladı söylemege dil-i gidi / Güş idin tazece bir fıkra didi*. Bu sebeple eserde besmele, tahmid, tevhid, münacat, sebep-i telif, methiye ve dua gibi klasik mesnevi bölümleri bulunmaz.

2.1. Nüsha Özellikleri

Hekîmnâme’nin müellif hattı nüshası Ankara Üniversitesi Dil Tarih Coğrafya Fakültesi Kütüphanesi İsmail Saib I 1846 numarada kayıtlıdır. Eserin telif/istinsah tarihi bilinmemektedir. Zahriyesinde “Mîr Ahmed Abdurra’ûf malıdır 1261” istishab kaydı vardır. Buradaki 1261 tarihi, eserin kütüphane numarasındaki 1846 tarihiyle uyuşmakta ve bu da eserin 1846’dan önceki bir tarihte kaleme alındığını göstermektedir.

Ebru kaplı karton kapak içerisinde yer alan bu eser 5 varaktan oluşmaktadır. Metin çift sütuna 19 satır gelecek şekilde kaleme alınmıştır. Sayfa geçişlerinde reddade bulunan bu nüshada; başlık ve geçiş beyitleri kırmızı, metin siyah mürekkeple yazılmıştır. Bozuk bir hatla kaleme alınan nüshadaki hattın cinsi yapı itibarıyla tevkiyi andırmaktadır.

Eser Farsça bir başlıkla başlar ve mesnevîde bulunan tek başlık budur: “Hekîm-nâme ez Gufte-i Edîb Der Şehr-i Sivas”. Telif tarihi bilinmeyen mesnevinin ferağ kaydındaki ‘li-muharririhî’ ibaresi, eserin müellifin kaleminden çıktığını göstermektedir. Kapak ve iç sayfalarında rutubet lekeleri bulunsa da nüsha, oldukça iyi muhafaza edilmiştir. Ayrıca nüshada Mîr Ahmed Abdurra’ûf (4^a) ile İsmâil Saib Sencer’in (1^b, 5^a) mühürleri bulunmaktadır.

Başı: Şehr-i Sivasda bir merd-i habîb
Didi bir kışşa diyem saña **Edîb**

⁵ Şerife Ördek, “Edîbî, Bakkalzâde Ali Edib Efendi”, Türk Edebiyatı İsimler Sözlüğü. <http://teis.yesevi.edu.tr/madde-detay/edibi-bakkalzade-ali-edib-efendi> (Erişim: 23.11.2022).

Sonu: Lu‘b ile derdine dermān itdi
Şūh-ı tersāyı müslimān itdi

2.2. Dil ve Üslup Özellikleri

Sivaslı Edīb, mesnevi formundaki bu manzum fıkırdaki, sanat kaygısı gütmemiştir. Belli bir şahsa sunulma amacı taşımayan bu eserin üslubu sade, dili ise akıcıdır. Nitekim eserde yerli unsurlar olarak değerlendirebileceğimiz bazı tercihler bulunmaktadır: ağzına depmek: ‘ağzına tıkamak’ (b. 28), basbayağı: (b. 28), kar topağı (b. 28), pehluvān yağısı: ‘keskin yakı’ (b. 11), nemz: ‘nabız’ (b. 12, 31), nemze: ‘nebze, biraz’ (b. 105), eli ötmez: ‘eli aşmak, uzanmak’ (b. 31), behriz: ‘perhiz’ (b. 41), eski şarāb: ‘yıllanmış şarap’ (b. 63), şu uzunu: ‘su yılanı’ (b. 30) vb.

2.3. İmla Hususiyetleri

Müellif hattı olduğu anlaşılan *Hekîmnâme* nüshasında bazı imla tasarruflarıyla karşılaşılmaktadır. Tesadüf edilen hatalı yahut farklı yazım tercihlerinden birkaçı şöyledir: ‘şahrā’ kelimesi sin (س) harfiyle (b. 107), ‘siyāh’ kelimesi ha (ح) harfiyle yazılmıştır (b. 85). Diğer bir örnek ise ‘müslimān/müsülmān’ okunması gereken kelimedeki lam ve mim arasında ‘ى’ (مسلیمان) harfi bulunmaktadır (b. 142, 144).

Aslı harflerinden birinin hemze olduğu kelimelerde yer yer ye (ى) harfi kullanılmıştır: Hemze; ‘dāyimā’ kelimesinde ‘ye’ (ى) (b. 42) ile, ‘fā’ide’ kelimesinde ise hem hemze hem de ye harfiyle gösterilmiştir (b. 52).

Terkiplerde izafet kesresinin ‘ye’ (ى) harfiyle yazıldığı görülür: pister-î ğamda (b. 74); kenār-ı ırmağ (b. 118). Metinde genel olarak atıf vavları gösterilmemektedir: rüz u şeb (b. 68), derd ü ğam (b. 72), mihr ü vefā (b. 126).

Bazı ek yazımlarında ikili imla dikkat çekmektedir: Attı/tuttı (b. 120) ile ‘itdi’ (b. 133,144...); ‘bildüğünü’ (b. 81), ‘didüğünü’ (b. 103) ile ‘oldüğünü’ (b. 81,133), ‘gezdüğüm’ (b. 85), ‘gitmedüğüm/itmedüğüm’ (b. 92); hastaları (b. 31), yirlerü (b. 82).

Ayrıca ‘işte’ kelimesindeki ünsüz sertleşmesi (b. 140) ile ‘derdiñe’ (b. 80) ve ‘derdimi’ (b. 81, 93) kelimelerindeki düz ünlü kullanımı eserin geç dönem telifi olduğunu gösterir.

Aruz tasarrufu bağlamında ‘māhī’ kelimesinin kullanımında yer yer zihafa tesadüf edilmektedir: ‘māhī’ kelimesi, iki yerde vezin gereği açık/kısa olarak okunacak şekilde kullanılmıştır (b. 94, 143). Bu husus göz önünde bulundurularak söz konusu kelime metinde telaffuz esasına göre ‘mahı’ şeklinde okunmuştur. Ayrıca vezin gereği kelime kökündeki aslı harfin düşürüldüğü örneğe rastlanmaktadır: ‘kiş’: kişi (b. 75).

2.4. Mesnevinin Muhtevası

Mesnevi nazım şekliyle kaleme alınan *Hekîmnâme*’yi şu şekilde özetlemek mümkündür:

Sivas’ta Hristiyan bir Ermeni Hekim varmış. Gören herkesi güzelliğiyle kendine bağlayan bu hekimin bakıp dokunduğu herkes şifa bulmuş. Güzelliğini gören Sivaslılar, ona âşık olup aşkıyla ah edip inlerlermiş. Şehirde şarap müptelası bir Rind varmış. Uzun zamandır o güzelin müptelası olan Rind, ona kavuşmak için çareler arasa da emeline ulaşamamış. Sonunda emeline ulaşmak için

hile yapmaya karar vermiş. Bu niyetle tavırlarına dikkat eden Rind, Hekim'i yalnız yakalamak için fırsat kollayıp yalnız başına görünce yanına gidip ondan medet dilemiş. Hekim ona derdini sorunca Rind de onu evine davet etmiş. Rind, Ermeni Hekim eve gelince kurduğu hikâyeyi sızlanarak anlatmaya başlamış: Bade esiri olduğunu, gece gündüz elinde kadehle gezdiğini, ne kadar içse de bir türlü bu dertten kurtulamadığını ve bu hâl ile tende ruhundan başka bir şeyinin kalmadığını söylemiş. Bu dert yüzünden âleme rüsva olduğunu ve çareler arasa da şifa bulamadığını anlatmış. Bir gün yanına genç görünümlü ihtiyar bir dervişin geldiğini ve yukarı söylediklerini ona da anlattığını söylemiş.

Bunun üzerine bu ihtiyar derviş senin derdine çare var diyerek bildiklerini ve gezip gördüğü yerleri anlatmaya başlamış. Bu yaşlı derviş; Mısır, Hicaz, Hint, Yemen, Kaf Dağı, Basra, Rum (Anadolu), Irak, İran gibi şehirlerle yedi kıta yedi deryayı gezdiğini anlatmış. Ardından tecrübe edilmiş birçok deva olduğunu ancak Rind'in derdinin balık kanı olduğunu söylemiş. Bu esnada kış olduğunu ve balık bulunmadığını söyleyince ihtiyar derviş ona; kışın sabredip bahar gelince ırmak kenarına giderek iki balık tutup kanını içerek şifa bulmasını söylemiş. Bunu duyan herkes Rind'e dervişini dinlemesini ve balık kanını içmesini söylemiş.

Rind, bahar gelince Hekim'e gidip kendisiyle Kızılırmak'a gelmesini istemiş. Hekim kabul edince atlarına binip şehre yarım saat mesafedeki Eğri Köprü tarafına gitmişler. Yüksek bir yere oturup ırmağa olta atıp iki balık tutmuşlar. Ardından ihtiyar dervişin dediği gibi balıkların kanını bir fincana akıtmışlar. Bunun ardından Rind, Hekim'e "Şaraba veda etmeden son defa içelim" demiş. Hekim önce itiraz etse de ısrarına karşı koyamayıp bir, iki kadeh derken beş, altı kadeh şarap içmiş ve sarhoş olmuş. Bu hâli gören Rind, Hekim'in boynuna sarılarak onu öpmüş ve vuslata ermiş. Meyle sarhoş olan Hekim, bunun bir oyun olduğunu anlasa da Rint onu çaresiz bırakmış. Cinsî vuslata erip keyfinden oynamaya başlayan Rint, hasta gönlünün şifa bulması için Müslüman olmasını, olmazsa başını kesip onun kanıyla derman bulacağını söylemiş. Ardından Rind; bu fıkranın özünde yer alan ırmak, balık, kan ve şifanın metafor olduğunu ve asıl amacının ona kavuşmak olduğunu ifade etmiş. Nihayet Rind, hile ile emeline ulaşmış ve Ermeni güzelin Müslüman olmasını sağlamış.

2.5. Hikâyenin Yapı Unsurları

Hikâyede olayın gerçekleştiği tarihten bahsedilmez. Bununla birlikte Rind'in Hekim'i evine davet edip meramını anlattığı ve Kızılırmak kenarına gittikleri zaman Nevruz yani baharın ilk günleridir. Rind, derdinin şifasını kış mevsiminde öğrendiğini söyler. Anlatıya göre olayın gerçekleşme zamanı kış ile bahar arasındadır. Rind'in Hekim'le evinde görüşmesi gündüz, Kızılırmak'a gidip balık avlamaları ise gece vaktinde vuku bulur. Zaman detayları itibarıyla *Hekimnâme*; fikra, latife gibi anlatıların özelliklerini taşımaktadır.

Olayın geçtiği yer Sivas şehridir. Bu şehirde Kızılırmak ve Eğri köprü muayyen mekân isimleri olarak zikredilir. Bu mekânlar gerçek olup bugün de aynı isimle vardır. Bunun dışında ihtiyar derviş kendinden bahsederken Mısır, Hicaz, Hint, Yemen, Basra, Rum (Anadolu), Irak, İran gibi gerçek mekanlar ile Kaf Dağı, yedi kıta ve yedi derya gibi muhayyel yer adlarını zikreder. Bunun dışında iç mekân olarak meyhane ve Rind'in evi anılır. Meyhaneden Rind'in şarap içtiği

dönemleri tasvir edilirken bahsedilir.. Ev ise Rind'in Hekim'i daveti üzerine bahsedilen iç mekânlardandır.

Olayın ana kahramanları Rind ve Ermeni Hekim'dir. Ayrıca olayın tasviri esnasında ihtiyar bir derviş, Rind'in dostları, Ermeni Hekim'in hastaları gibi hikâyenin akışında yan karakterler olarak anılır. Üçüncü şahıs ağzından anlatılan hikâyede, hâkim bakış açısı vardır. Hikâyenin olay örgüsü, ana hatlarıyla şu şekildedir:

Rind'in Ermeni Hekim'e âşık olması,

Rind'in vuslata ermek için bir plan kurgulaması,

Planını gerçekleştirmek üzere evine davet etmesi,

Rind'in evine gelen Hekim'e tasarladığı hikâyeyi anlatması ve Hekim'in kendisiyle Kızılırmak kenarına gelmesini istemesi,

Rind ve Hekim'in Kızılırmak kenarına giderek balık avlaması,

Rind'in kurduğu tuzağı gerçekleştirmesi.

Sonuç

Ermeni bir Hekim'e âşık olan Rind'in hikâyesini konu alan *Hekîmnâme*, XVIII. ve XIX. asırda yaşadığı tahmin edilen Edîb mahlaslı Sivaslı bir şair tarafından kaleme alınmıştır. Eserin bilinen tek nüshası, müellif hattı olup Ankara Üniversitesi Dil Tarih Coğrafya Fakültesi Kütüphanesi İsmail Saib I 1846'da yer almaktadır. Eserin telif ve istinsah tarihi bilinmemektedir. Hüviyetini tespit edemediğimiz şair Sivaslı olup fikranın geçtiği mekân yine Sivas'tır. Kızılırmak ve Eğri Köprü gibi yer adları zikredilen *Hekîmnâme*'de ağız özellikleri gösteren kelimelere tesadüf edilmektedir.

Hekîmnâme'de mekân Sivas iken kahramanlar mey müptelası bir Rind ile Ermeni bir Hekim'dir. Olayın kahramanlarından tabibin; Sivas'ta yaşayan Hıristiyan bir Ermeni olması ve olay yerinin Sivas, Kızılırmak Nehri ve Eğri Köprü olması eserin orijinallliğini artırmakta ve yaşanmış bir hikâye olduğunu düşündürmektedir. Klasik mesnevi geleneğinin devamı niteliğindeki bu eser, halk tipi mesnevi özelliklerini taşımaktadır.

Dili sade, üslubu ise akıcı olan *Hekîmnâme*'de, teşbih dışında edebi sanat kullanımına pek rastlanmaz. Mesnevi şeklinde manzum olarak telif edilen *Hekîmnâme*'nin tahkiyevî üslubu onun bir sözlü kültür ürünü olduğunu gösterecek niteliktedir. Bu çalışma ile Sivas'ın mizahî geleneğine ayna tutan *Hekîmnâme* adlı manzum fikranın tanıtımı yapılarak metin neşri hedeflenmiştir. Böylelikle hem manzum fıkra literatürüne hem de kaynaklarda adı zikredilmeyen Edîb mahlaslı bilinmeyen bir şaire işaret edilerek edebiyat tarihine katkı sağlanmıştır.

Hekīm-nāme ez Gufte-i Edīb Der Şehr-i Sivas**[Sivash Edīb'in Anlattığı *Hekīm-nāme*]***Fe' ilātün fe' ilātün fe' ilün**Remel ++--/++--/++-*

1. Şehr-i Sivasda bir merd-i habīb
Didi bir kışsa diyem saña **Edīb**
2. Līk nazm eyler-iseñ anı baña
Eylerem vākı 'ayı naql saña
3. Buyurın diñleyelüm her ne ise
Şarf-ı maqdūr iderem ger ne ise
4. Başladı söylemege dil-i gidi
Güş idin tazece bir fıkra didi
5. Vardı bir şūh hekīm-i tersā
Nazarı hastalara 'ayn-ı şifā
6. 'İsevī hem de Mesīhā-dem idi
Mürdeye cān virici ādem idi
7. İrmenī gerçi velī şūh nigār
Bāniyānī-reviş ü Rūm-reftār
8. Görse bir hasta olur bīmārı
Āh u derde düşer artar zārı
9. Pīr-i şad-sāleye ger itse nazār
Bir civān ola yüzi şems ü kamer
10. Suheni yaralarıñ merhemidür
Derde dermān 'ilāc femidür
11. Göz ider hastasına ba'zı geçer
Pehluvān yakısını çeşm açar [2^a]
12. Nemze ger destini koysa elbet
Cān atar çıkmaga kanı hikmet
13. Nişter-i gānzeyi ger hasta görür
Ten[i]den cān gider kan[1] kurur
14. Cān gelür mürdeye ger kim virse
Āb-ı 'unnāb-ı lebüm iç dirse

15. **Ḥurfe-i ḥāl keser renc-i teni**
Telh-i şafrâyı turunc-ı zeḳamı
16. Mürdeye derdini ger itse su'āl
Cān virür aña cevābı fi'l-ḥāl
17. Görse nu'mān-ı cemālin muṭlak
Şağ iken ḥasta olurdu tırarak
18. Çeşm-i bīmārını sağ görse ölür
'Ayn-ı ḥayvānda ise ḥasta olur
19. Hem ṭabīb hem daḥı bir şūḥ-ı lebīb
Bī-naẓīr dil-ber-i bī-mişl-i ğarīb
20. Kurtarur itdügi dermān künı
Renc-i bāşūra giriftār olanı
21. **Ḥatt u zülfi başa eczā-yı belā**
Ḥabb-i ḥālî niçe yüz derde devā
22. Çār ebrüya irişmiş ḥüsni
Olmış efkendesı ins ü cinnī
23. Şorsa la'l-ile ruḥın meftünı
Şanur ağızındaki gül ma'cünı
24. Ḥastalar sīb-i zenaḥdān[1] görüp
İster elmasını cān naḳd[i] virüp
25. Çüft pistān görüp bīmārān
Yarılır sīneleri tek rümmān
26. Ḥüsni görse melekler bayılır
Duysa ger ismini medhūş ayılır
27. Girse germābeye ger çözse kemer
Ten-i sīmin göreni sıtma tutar
28. Depe ağızına pāyın başbayağı
Ḥasta ḥummāda şanur qar topağı [2^b]
29. Leb-i la'lini gören ağlayarak
Ağızı üstine düşer kan yudarak
30. İspaṭılyada yataḳ ḥastasını
Kızıl ırmağda şan şu uzunu
31. Pādatur ḥastaları pīç-ā-pīç
Eli ötmez biriniñ nemzine hīç

32. 'Āşık olmuş aña 'ālem nā-çār
'Alev-i āh ile Sivas yanar
33. **Biñ belāya niçesin uğratmış**
Veremi derd-ile çoğı gitmiş
34. Vardı bir şehrd[e] rind-i mey-ħor
Çok zamāndan idi aña mecbūr
35. Ĥastası olmuş idi bī-çāre
Derdine çāre arar hem-vāre
36. Eyledi derdine çok māl amāc
Zer ü sīm ile bulunmadı 'ilāc
37. Gördi kim itdügi bu gūne devā
Kılmadı rencini teskīn ašlā
38. Tıbb-ı ĥud'ayla ide bir çāre
Düşdi bāzīçe-i bed-efkāre
39. **Ĥoķķa-i ĥilede merhem buldı**
Yāre-i fikr-i dile em urdı
40. Bulup endīşede bir kaç eczā
İtdi terkīb-i ĥayāl-ile devā
41. Çend rüz eylemedi zār hergiz
Ah u feryād yine itdi behriz
42. Dāyimā dīdesi fırsat gözler
Ĥile dolabı derūnında döner
43. Bir gün ol āfeti gördi tenhā
Didi ey šāh-ı ṭabīb-i a'lā
44. Saña bir minnet-i cānum vardur
Raħm kıl kesme emānum vardur
45. Ya 'ilāc eyle beni ya öldür
Gül yüzi güldi cevāb itdi nedür [3^a]
46. Gel buyur ĥāne-i derd[i]mende
Söyleyin derd-i derūnum anda
47. Raħm idüp ĥāline düşdi öñine
Geldiler ĥāne-i bī-minnetine
48. Bābdan girdügi dem māh-cebīn
İtdi ta'zīm ü kıyām šāh-nişīn

49. Başladı rakşa per-i pencereler
Cāmlar bād ile aheng eyler
50. **Oturup şadra hekimāne didi**
Derdiñi söyle a dīvāne didi
51. Āh idüp sīnesini eyledi çāk
Zār u feryādın işitdi eflāk
52. Derd ile didi uşandum cāndan
Fā'ide olmadı bir dermāndan
53. Olalı ğamla esīr-i bāde
Olmadı gitdi bu dil āzāde
54. İş ü güç şām u seher 'ıyş u nüş
Rūz u şeb mey ile mest ü medhüş
55. Dem-be-dem düşmez elümden tolu cām
Dā'imā bāde ile mest-i müdām
56. Hūm ider kāsemi görse bīkrān
Cur'amı nüş idemez mey-ħorān
57. Beni mey-ħānede görse rindān
Mest iken ol-dem ayılır sekrān
58. **Def'-i derd-i dil-i maħmūr-zedeyi**
İdemez içse mey-i mey-kedeyi
59. İki desti ile cāmum yārān
Çekemez bir kadeħüm rıtl-ı girān
60. Geçdi bu tarz-ile cānum niçe sāl
Güni günden beter ey māh-cemāl
61. Dimem ey yār saña bunda ħilāf
Bu yola varımı itdüm itlāf
62. Gözde kan kıaldı faķat ey ruħ-ı al
Gitdi ol elde olan māl ü menāl [3^b]
63. Oldı dil āteş-i āh ile kebāb
Dīdede eşk-i sirişk eski şarāb
64. Derd-i 'işretle ħarāb oldı tenüm
Mey belāsıyla yıkıldı bedenüm
65. Çekmeden dürd-i mey ey kaşı hilāl
Mū tek inceldi tenüm oldı ħayāl

66. Tende cān kaldı eyā rūḥ-ı revān
Ol daḥı çıkmadı ister her ān
67. **Hāşılı āh beni derd-i nihān**
‘Ākıbet eyledi rüsvā-yı cihān
68. Rüz u şeb āh ile dil zār eyler
Ḥābdan ‘ālemi bīdār eyler
69. Derde tedbīrūme cümle yārān
Söyledi her biri bir kaç dermān
70. Çoğımı itdi dil-i āvāre
Olmadı derd-i derūna çāre
71. Çıkmadı sāhile dil keştī yeme
Fülk-i fikrüm düşeli baḥr-i ğama
72. Çekdigüm derd ü ğamı yād iderek
Düşünüp hālūmi feryād iderek
73. **Beng-i fikrüm ile ḥayrān oldum**
Mey-i derdüm ile sekrān oldum
74. Pister-i ğamda yaturken bir gün
Pür iken ḥūn-ile zehr-i ma‘cūn
75. Girdi bir pīr-i ğarīb [ü] dervīş
Yanuma virdi selāmın ol kiş
76. ‘Ömr[i] şad sāleyi geçmişti hemān
Rüy-ı māhını gören dirdi cevān
77. Didi derdün nedür ey ḥasta baña
Söyle gel çāre bulam bekle saña
78. Didüm ey pīr-i ‘azīzüm dervīş
Nev-cevānlıķda baña oldı bu iş
79. İtdigim naql-i ser-encām[1] saña
Başdan ayağa daḥı eytdüm aña [4^a]
80. Ḥālime vāķıf olunca ol pīr
Didi var derdiñe bir kaç tedbīr
81. Derdimi bildi mecāz oldıĝını
Başladı söylemege bildüğünü
82. Gezdigi yirlerü hem söylemege
Ser-güzeştesini naql eylemege

83. Mışrdan baħr ile berr-i Şāmī
Seyr idüp kalmadı dil ārāmı
84. **Ƙıldum iħlīm-i Ğicāzı bī-lāf**
Sa'y-ile bir senede heft ƙavāf
85. Gezdigüm yirlere san Hind ü Yemen
Ten-i seyyāħuma nisbet iki ben
86. Şarħ u ğarba yaña gitme çeledi
Misket helvāsını ekl itme gibi
87. Cān refīki dil-i 'ankā itdüm
Cebel-i Ƙāfa kadar tā gitdüm
88. Ka'beden Başra semāvātın 'urüc
Eyledüm yiri gögi soñra ħurüc
89. Ƙıldı dil Rüm u 'Irākı seyrān
Elde bir cām gibi kıldı Īrān
90. Yeni dünyāya da var nev seferim
Eskiden gitmiş idim hem peserim
91. Yedi iħlīm Şıfahānı gezdüm
Heft deryā-yı cihānı gezdüm
92. **Ħāşlı kalmadı yir gitmedigim**
Yok 'acīb dehrde seyir itmedigim
93. Diyerek geldi devā söylemege
Çāre-i derdimi naql eylemege
94. Çok devā söyledi eyü birisin
Tecrübe kılmış idüm ekşerisin
95. Ħün-ı mahıyı didi eyle devā
Ba'd [e]z-İN içmeyesin mey aşlā
96. Yok mahı şimdi didüm n'eylemeli
Olsa ger anı naşıl eylemeli [4^b]
97. Şabr kıl şimdi şitā dur uşlı
Didi geldükde bahāruñ faşlı
98. Git bir ırmağ kenārına otur
Olta atdur iki balıħ tutdur
99. Kes serin al kadeħe ol kanı
İç anı işte budur dermānı

100. an devā ola mı didüm yā Hū
Didi V'allāh mücerredür bu
101. **Mey adın duysan idersin ikrāh**
Bir daı hi iemezsin v'Allāh
102. Bunı sen it diyü tenbīh itdi
Çend rüz şöra bıradı gitdi
103. Söyledüm nie aıbbāya bunı
Didiler eyle güzel didüğini
104. Ol zamāndan berü dil nā-o idi
Derdiniñ üstine derd gelmiş idi
105. Azıcık yeni ifāat buldum
Eskiden nemze eyüce oldum
106. Geçdi nevrüz hem iridi ey yār
Vat[i] dermānumuzuñ fal-ı bahār
107. Gidelüm taraya ahrā eyle
'Āleme seyr ü temāa eyle
108. **Hem afā hem de müdāvā eyle**
Hem ten-i mürdemi ihyā eyle
109. Didi ben gitmede ıat var mı
Sen 'ilāc itmede 'illet var mı
110. Diyicek baladı an alamaa
Āte-i āh ile dil dalamaa
111. Alayup didi bana ram eyle
Luf idüp git ızıl ırmaa bile
112. Hi abīb olmasa dermān mı olur
Tutsa ger nū idicek kim an alur
113. Pek yakın cā gidelüm ey āfet
Cānib-i ehre gelür nīm sā'at [5^a]
114. Ram idüp rinde baup derdine
Zāhir^{en} bilmedi i derdi ne
115. Sözüni ū aı zann idicek
Oldı anuñla ber-ā-ber gidicek
116. Bindiler alara ol rüz zuhrı
Egri Köpriye gidüpler torı

117. **Rind sehî kıadd-ile aķup řu giķe**
Vardılar cisre gice cū giķe
118. Pek güzel didi kenār-ı ırmaķ
Berice cāya aman gel oturaķ
119. Oturup cūya yaķın bir yire řuķ
Aldı yanınca avundı gūl-ruķ
120. İrmaĝa olķaları attılar
Bir iki māhī o dem tıttılar
121. Serlerin kesdi demin fincana
Aldı fincanı ķodı bir yana
122. Didi ruķřat kerem it ey cānum
Bir niyāzum daķı var sultānum
123. Raķm idūp hālūme geldiņ buraya
Merhem olduņ bu aķılmış yaraya
124. Gerķi meyden degūl herkes memnūn
Lezzet-i řoķbeti eyler meftūn
125. Neř'esi mūrde tene cān getūrūr
Hem de hamyāze ciĝer ķan getūrūr
126. Līk ķoķ zevķ u řafāsın sūrdüm
Niķe dem mihr ü vefāsın gördüm
127. **El-vedā' eyleyelūm anuñ-ile**
Aķiri nūř idelūm senle bile
128. Ķan řavur didi ne nūř eylersin
řoņra sen didi 'aceb sūylersin
129. Bir balıķ tıtması ķoķ gūķ řey mi
Bir yire cem'ı muķāl üķ řey mi
130. Didi bu sūylediĝiņ üķ neydūr
Sen ü ben didi biri de meydūr [5^b]
131. Görđi yoķ ķāre heķīm-i dil-dār
İmtiřāl eyledi ķār u nā-ķār
132. Ķaķıcaķ bir iki üķ cām-ı meyi
Dörd ü beş olması didi pek eyi
133. řiř ü beř cām-ı mey nūř itđi
Oyun olduĝını hem gūř itđi

134. Şarılup boynına serv-i semenin
Aldı üç büsesini gönçe-femin
135. **Ğadehi zār mağāmi tıtarak**
Lu‘b-ı tavlā gibi cāmı atarak
136. Dubara ile yolını urdı
Şiş kapusın kapamayı kurdı
137. Ğapanup sekr ile tākāt kapusı
Mest olup düşdi tek mey sebūsi⁶
138. Tavla teslīm idüp ol şūh hekīm
Başladı oynamağa rind-i le’im
139. Atup oltaşını cūy-ı kūne
Kır mahısını tutup didi bu ne
140. Ne şorarsın bu nedür bilme misin
Hālūme dağı raħim kılma mısın
141. Didi bu işte devāmuñ balığı
Hasta gönüm bulacak sağığı
142. Keserüm başını ol müslimān
Hūn hem derdüme olur dermān
143. Olta ol cūya murād atmak idi
Mağsad ol mahıyı tutmak idi
144. Lu‘b ile derdine dermān itdi
Şūh-ı tersāyı müsülmān itdi
Li-muħarririhı
Temmet

⁶ Bu mısra da vezin aksamaktadır.

Kaynaklar

- Aslanoğlu, İbrahim (2006). Geçmişten Günümüze Sivas Meşhurları. C. 1. Sivas: Sivas Valiliği İl Kültür ve Turizm Müdürlüğü.
- Aşkun, Vehbi Cem (1948). Sivas Şairleri. Sivas: Kâmil Matbaası.
- Batıslam, Hanife Dilek (1997). Kânî'nin Mensur Letâifnâmesi ve Hezliyyâtı. Doktora Tezi. Adana: Çukurova Üniversitesi.
- Batıslam, Hanife Dilek (2013). "Divan Edebiyatında Latife ve Hezl". Ç.Ü. Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi. 22/1. s. 229-242.
- Coşkun, Vildan Serdaroğlu (2013). Zaifi'nin Sergüzeştname'si: "Sergüzeştüm Güzel Hikayettür". İstanbul: İsam Yayınları.
- Çalışkan, Yaşar (2015). Lâmi'î Çelebi: Latîfeler Kitabı; Letâif-i Lâmi'î. İstanbul: Büyüyenay Yayınları.
- Çavuşoğlu, Mehmed (1970). "Zâtî'nin Letâyifi", İstanbul Üniversitesi TDED. C. XVII. İstanbul. s. 1-51.
- Çavuşoğlu, Mehmed (1977). "Zâtî'nin Letâyifi II", İstanbul Üniversitesi TDED. C. XXII. İstanbul. s. 113-161.
- Çelebioğlu, Âmil (1999). Türk Edebiyatı'nda Mesnevî (XV. yy.'a kadar). İstanbul: Kitabevi,
- İlgürel, Mücteba (2012). "Vâsif Ahmed Efendi". Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi. C. 42. İstanbul: Türkiye Diyanet Vakfı Yay. 535-537.
- Kuzucu, Kemalettin. "Bizanstan Günümüze Sivas Ermenileri", Türkler ve Ermeniler: Tarih Boyunca Türk-Ermeni İlişkileri. <https://turksandarmerians.marmara.edu.tr/tr/bizanstan-gunumuze-sivas-ermenileri/> (Erişim: 14.01.2023).
- Ördek, Şerife. "Edîbî, Bakkalzâde Ali Edîb Efendi", Türk Edebiyatı İsimler Sözlüğü. <http://teis.yesevi.edu.tr/madde-detay/edibi-bakkalzade-ali-edib-efendi> (Erişim: 23.11.2022).
- Özsoy, Betül Demirayak (1997). Sergüzeştname-i Zihnî (Bayburtlu Zihnî). Yüksek Lisans Tezi. Denizli: Pamukkale Üniversitesi.
- Öztürk, Uğur (2013). "Tezkire Niteliğinde Bir Şiir Mecmuası", Turkish Studies - International Periodical For The Languages, Literature and History of Turkish or Turkic, S. 8/1. s. 411-428.
- Sivaslı Edîb. Hekîmnâme. Ankara Üniversitesi Dil Tarih Coğrafya Fakültesi Kütüphanesi İsmail Saib I 1846. 5 vr.
- Tanç, Nilüfer (2021). "Osmanlı Tarih Fıkralarında Mizahın İşlevi". Divan Toplantıları II; Es-Seyf ve'l-kalem: Şiir ve Kültürel İktidar. Ankara: İKSAD Global Yayıncılık. 337-352.
- Vâsif Ahmed Efendi. Hekîmnâme-i Vâsif Efendi. İstanbul Üniversitesi Nadir Eserler Kütüphanesi Türkçe Yazmalar No: 1670. 7 vr.
- Yıldız, Alim (2003). Sivaslı Şairler Antolojisi. İstanbul: Sivaslılar Eğitim, Kültür ve Yardımlaşma Vakfı.

EK: 1:

Sivaslı Edîb, Hekimnâme, Ankara Üniversitesi Dil Tarih Coğrafya Fakültesi Kütüphanesi
İsmail Saib I No: 1846, vr. 1b.

